

YOSHLAR MA'NAVIY RIVOJLANISHIDA RAQAMLI MUHIT VA QADRIYATLAR TIZIMINING O'ZGARISHI

Bekchanov Sanjar Ibragimovich

Respublika Ma'naviyat va Ma'rifat markazi huzuridagi

Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti mustaqil tadqiqotchisi

bekchanovsanjar12@gmail.com

ORCID.ORG/0009-0005-4564-8155

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy raqamli texnologiyalar va internet muhitining yoshlar ma'naviy rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, globallashuv jarayonida qadriyatlar tizimining o'zgarishi masalalari tahlil qilinadi. Raqamli muhit yoshlarning dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va ijtimoiy xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani ilmiy jihatdan asoslanadi. Maqolada raqamli muhitning ijobiy va salbiy jihatlari ko'rib chiqilib, yoshlar ma'naviyatini mustahkamlash bo'yicha taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: raqamli muhit, yoshlar ma'naviyati, qadriyatlar tizimi, internet, globallashuv, axborot makoni, ijtimoiy tarmoqlar.

Kirish. XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalarida chuqur o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar va internet tarmoqlarining keng tarqalishi yosh avlodning dunyoqarashi, ijtimoiy faolligi hamda ma'naviy qadriyatlar tizimining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda yoshlar axborotni asosan raqamli muhit — internet, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va turli onlayn platformalar orqali qabul qilmoqda. Bu jarayon esa ularning tafakkuri, madaniyati, ijtimoiy munosabatlari va qadriyatlarga bo'lgan munosabatida yangi tendensiyalarni yuzaga keltirmoqda.

Globaldashuv sharoitida raqamli axborot makoni milliy chegaralardan tashqariga chiqib, turli madaniyatlar, g'oyalar va turmush tarzlarining o'zaro ta'sirini kuchaytirmoqda. Natijada yoshlar ongida an'anaviy milliy qadriyatlar bilan bir qatorda global madaniy elementlar ham shakllanmoqda. Bu holat yoshlarning ma'naviy rivojlanishida yangi imkoniyatlar yaratishi bilan birga, ayrim hollarda qadriyatlar tizimida ma'lum darajadagi transformatsion jarayonlarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, yoshlar ma'naviy rivojlanishida raqamli muhitning o'rni, uning yoshlar ongiga va qadriyatlar tizimiga ko'rsatayotgan ta'sirini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada raqamli muhit sharoitida yoshlar ma'naviyatining shakllanish jarayoni, qadriyatlar tizimining

o'zgarish omillari hamda bu jarayonlarning ijtimoiy-madaniy jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, yoshlarning ma'naviy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va raqamli muhitdan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Yoshlar ma'naviy rivojlanishida raqamli muhit va qadriyatlar tizimining o'zgarishi masalasi zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, internet tarmoqlarining keng tarqalishi hamda raqamli axborot makonining shakllanishi yosh avlodning dunyoqarashi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy qadriyatlar tizimining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli mazkur muammo mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli nazariy yondashuvlar asosida o'rganib kelinmoqda.

Jamiyat taraqqiyotida ma'naviyatning o'rni va yoshlar tarbiyasidagi ahamiyatini yoritishda fundamental ilmiy manbalar muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov asarlarida ma'naviyat jamiyat barqaror rivojlanishining muhim omili sifatida talqin qilinadi. Uning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" asarida ma'naviy qadriyatlarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, milliy o'zlikni anglash jarayoni hamda yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati chuqur tahlil qilingan. Muallif ma'naviyatni jamiyatning ichki kuchi va barqaror rivojlanishining muhim sharti sifatida baholab, yoshlar ongida mustahkam ma'naviy qadriyatlarni shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning asarlarida ham yoshlarning ma'naviy kamolotini ta'minlash, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash hamda raqamli axborot makonida sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Uning "Yangi O'zbekiston strategiyasi" asarida yoshlar tarbiyasi, ularning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlash hamda zamonaviy axborot makonida milliy qadriyatlarni mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab berilgan.

Mazkur muammo mahalliy tadqiqotchilar tomonidan ham keng o'rganilgan. Jumladan, O. Abilov, B. To'raev, S. Atamurotov, I. Saifnazarov kabi olimlar o'z ilmiy izlanishlarida globallashuv sharoitida yoshlar ma'naviyati, milliy qadriyatlarning shakllanish jarayoni hamda axborot makonining yoshlar ongiga ta'sirini ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlarida yoshlarning ma'naviy rivojlanishida ijtimoiy muhit, madaniy omillar hamda zamonaviy axborot texnologiyalarining o'rni keng yoritilgan.

Xorijiy olimlarning ilmiy qarashlarida ham zamonaviy jamiyatda madaniy transformatsiya jarayonlari, global axborot makonining inson tafakkuri va qadriyatlar tizimiga ta'siri muhim tadqiqot obyekti sifatida o'rganilgan. Jumladan, Arnold Toynbi,

Samuel Huntington va Peter Berger kabi olimlar o'z ilmiy asarlarida sivilizatsiyalar rivojlanishida madaniyat va qadriyatlar tizimining o'rni, global jarayonlarning milliy identitetga ta'siri hamda madaniy transformatsiya jarayonlarini chuqur tahlil qilganlar. Ushbu ilmiy qarashlar yoshlar ma'naviy rivojlanishini globallashtirish va raqamli madaniyat kontekstida o'rganishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Mavjud ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli muhit sharoitida yoshlarning ma'naviy rivojlanishi va qadriyatlar tizimining transformatsiyasi jamiyat taraqqiyotining muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, zamonaviy axborot makonida yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, ularda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda milliy qadriyatlarni asrab-avaylash masalalari yanada chuqur ilmiy tahlilni talab etadi.

Mazkur tadqiqot ishida yoshlar ma'naviy rivojlanishida raqamli muhitning o'rni hamda qadriyatlar tizimida yuz berayotgan o'zgarishlarning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ochib berish uchun bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologik jihatdan falsafiy tafakkur tamoyillariga, ijtimoiy jarayonlarni tizimli o'rganish yondashuvlariga hamda zamonaviy ilmiy tadqiqot metodlariga asoslanadi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, tizimli tahlil metodi qo'llanilib, yoshlar ma'naviy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi raqamli muhit omillari kompleks tarzda o'rganildi. Mazkur metod yordamida raqamli axborot makoni, ijtimoiy tarmoqlar va global madaniyatning yoshlar qadriyatlar tizimiga ta'siri tahlil qilindi.

Shuningdek, tarixiy va mantiqiy yondashuv asosida ma'naviy qadriyatlarning shakllanish jarayoni hamda zamonaviy raqamli jamiyat sharoitida yuz berayotgan o'zgarishlar o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Ushbu metod ma'naviy qadriyatlar evolyutsiyasi hamda ularning yoshlar dunyoqarashidagi o'rnini aniqlash imkonini berdi.

Tadqiqot davomida qiyosiy (komparativ) tahlil metodi ham qo'llanildi. Bu metod yordamida turli ilmiy qarashlar, nazariy yondashuvlar hamda ilmiy tajribalar solishtirilib, raqamli muhit sharoitida yoshlar qadriyatlar tizimining o'zgarishiga oid umumiy tendensiyalar aniqlashtirildi.

Bundan tashqari, analiz va sintez, induksiya va deduksiya kabi umumilmiy metodlardan ham keng foydalanildi. Mazkur metodlar yordamida yoshlar ma'naviy rivojlanishida raqamli muhitning o'rni hamda qadriyatlar tizimining transformatsiyasi yuzasidan nazariy xulosalar ishlab chiqildi.

Natijada qo'llanilgan metodologik yondashuvlar yoshlar ma'naviy rivojlanishida raqamli muhitning ta'sirini hamda zamonaviy jamiyatda qadriyatlar tizimining o'zgarish jarayonlarini ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan chuqurroq tahlil qilish imkonini berdi.

Raqamli texnologiyalar va internetning jadal rivojlanishi yoshlarning ma'naviy rivojlanishi hamda qadriyatlar tizimining shakllanish jarayoniga sezilarli ta'sir

ko'rsatmoqda. Zamonaviy yoshlar kundalik hayotining muhim qismi raqamli muhit bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular axborot olish, muloqot qilish, ta'lim olish va bo'sh vaqtini tashkil etishda internet resurslaridan keng foydalanmoqda. Bu jarayon yoshlarning tafakkuri, dunyoqarashi va ijtimoiy xulq-atvorida muayyan o'zgarishlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli muhit yoshlar uchun keng axborot manbai sifatida xizmat qiladi va ularning bilim doirasini kengaytiradi. Onlayn ta'lim platformalari, ilmiy resurslar va turli ma'rifiy kontentlar yoshlarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, raqamli muhit yoshlarning global jarayonlar, turli xalqlar madaniyati hamda umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Biroq, raqamli muhitning kengayishi yoshlar ma'naviyatiga turli darajadagi salbiy ta'sirlarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Jumladan, internet tarmog'ida tarqalayotgan ishonchsiz yoki zararli axborotlar, ommaviy madaniyatning ayrim elementlari va nazoratsiz media kontent yoshlarning qadriyatlar tizimida ma'lum o'zgarishlarga sabab bo'lishi ehtimoli mavjud. Ayniqsa, yoshlarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan bo'lsa, ular turli g'oyaviy ta'sirlar yoki manipulyativ axborotlar ta'siriga tushib qolish xavfi mavjud.

Olib borilgan tahlillar natijasida yoshlar ma'naviy rivojlanishida raqamli muhit ikki tomondan — ijobiy va salbiy — ta'sir ko'rsatishi aniqlanadi. Bir tomondan, u bilim olish, o'zini rivojlantirish va global axborot makoniga integratsiyalashuv imkoniyatlarini yaratadi. Ikkinchi tomondan esa, nazoratsiz va tartibga solinmagan axborot oqimi yoshlarning ma'naviy qadriyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda raqamli muhitdan samarali va maqsadli foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada yoshlar o'rtasida media savodxonlikni oshirish, ularni tanqidiy fikrlashga o'rgatish hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi sifatli axborot kontentini kengaytirish zarur. Shuningdek, ta'lim muassasalari, oila va jamiyat institutlari hamkorligida yoshlarning raqamli madaniyatini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa. Raqamli texnologiyalar va internet tarmoqlarining keng tarqalishi zamonaviy jamiyat hayotida, ayniqsa yoshlar ma'naviy rivojlanishida muhim omillardan biriga aylangan. Raqamli muhit yoshlarning axborot olish, bilimni oshirish, muloqot qilish hamda ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirib, ularning dunyoqarashi va tafakkurining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, raqamli axborot makonining kengayishi yoshlar qadriyatlar tizimida muayyan o'zgarishlarni yuzaga keltirib, an'anaviy va global qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni kuchaytirmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli muhit yoshlarning ma'naviy rivojlanishida ikki tomonlama ta'sirga ega. Bir tomondan, u bilim va ma'rifat olish imkoniyatlarini kengaytirib, yoshlarning intellektual va madaniy rivojlanishiga xizmat qiladi. Ikkinchi tomondan esa, nazoratsiz axborot oqimi, ommaviy madaniyatning ayrim salbiy ko'rinishlari hamda zararli kontent yoshlarning ma'naviy qadriyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli, yoshlar ma'naviy rivojlanishini ta'minlashda raqamli muhitdan oqilona va samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada yoshlarning media savodxonligini oshirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, shuningdek milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib qiluvchi sifatli raqamli kontentni yaratish va kengaytirish zarur. Ta'lim muassasalari, oila va jamiyat institutlarining hamkorligi orqali yoshlarning raqamli madaniyatini shakllantirish hamda ularning ma'naviy barkamol shaxs sifatida kamol topishini ta'minlash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, raqamli muhit sharoitida yoshlar ma'naviy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash zamonaviy jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib, bu jarayonni ilmiy asosda o'rganish va samarali mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. To'xtaxodjayeveva M. Yoshlar ma'naviyati va globallashuv jarayonlari. – Toshkent: Fan, 2018.
4. Abdurahmonov Q.X. Yoshlar siyosati va ijtimoiy rivojlanish masalalari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
5. Giddens A. Sociology. – Cambridge: Polity Press, 2013.
6. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
7. Turkle S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – New York: Basic Books, 2011.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risidagi qarori va normativ-huquqiy hujjatlari.
9. O'zbekiston Respublikasi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2016.
10. Internet manbalari va zamonaviy ilmiy maqolalar (Google Scholar, Scopus va boshqa ilmiy bazalar).
11. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. – New York: Basic Books, 1973.
12. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. – New York: Anchor Books, 1966.
13. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
14. Beruniy Abu Rayhon. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Fan, 1973.